

EGY MÁRTÍR EMLÉKEZETE Demeter Béla falukutató

Az erdélyi Somkeréken 1910. január 6-án született Demeter Béla, nemzedékének emblematikus képviselője volt. Annak a két világháború közötti erdélyi magyar fiatal értelmiségi nemzedéknek a tagja, amelyik nem zárkozott el az erdélyi három etnikum – évszázados közös múltjának jegyében a – további, kölcsönös megértésen alapuló együttműködésétől.

Bukaresti (Államtudományi) főiskolai tanulmányainak során (1928–1931) Demeter Béla megismerte az akkor európai színvonalat képviselő Dimitrie Gusti-féle szociográfiai iskola módszerét. Visszatérve Kolozsvárra, az Országos Magyar Párt keretében ahhoz a fiatalabb, útkereső nemzedéki csoportosuláshoz csatlakozott, akiket "**Erdélyi Fiatalok**" néven ismerünk. Sokoldalú műveltsége és érdeklődése eredményeként több fontos gazdasági és szociográfiai művet jelentetett meg: ezek közül kiemelkedik a 110 kérdést tartalmazó "**Hogyan tanulmányozzam a falu életét.** (Szociográfiai kérdőív falumunkások számára.)" Kolozsvár, 1931, illetve *Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok* című könyve, s ma is forrásértékű az a jelentés, melyet 1944 őszén készített Észak-Erdély állapotáról.

Tenniakarása szinte törvényszerűen vitte Demeter Bélát az újságírás, illetve a közéleti szereplés felé. 1932-től a Keleti Újságnak, 1936-tól az Erdélyi Gazdának a munkatársa, 1941-től a kolozsvári Esti Lap felelős szerkesztője. Az erdélyi magyar társadalom oly jeles személyiségeinek bizalmát bírta, mint Szász Pál, gr. Bánffy Miklós, a "Magyar Nemzeti Közösség" elnöke, illetve gr. Teleki Béla, az Országos Magyar Párt elnöke, valamint püspöke Márton Áron.

1945 tavaszától a magyar külügyminisztériumban – a békeelőkészítő osztály tagjaként – teljes energiájával az Erdéllyel-, illetve a Romániával kapcsolatos kérdések szakértőjeként, egyben Nagy Ferenc miniszterelnök, illetve Tildy Zoltán elnök erdélyi tanácsadójaként tevékenykedett. **Ő biztosította a folyamatos kapcsolattartást a magyar kormány és az erdélyi magyarság képviselői között.** Ebben a minőségében szervezte meg – a román hatóságok tudtán kívül – a béketárgyalások folyamán szükséges, az erdélyi magyarságra, illetve romániai helyzetre vonatkozó adatok begyűjtését és továbbítását Erdélyből (főleg Márton Áron-körének részéről). Ugyancsak Demeter Béla hathatós közreműködésének köszönhető egyrészt a jeles erdélyi személyiségek által készített meghatalmazás, amely megbízta Teleki Gézát, hogy képviselje a párizsi béketárgyalásokon az erdélyiek érdekeit; másrészt annak a memorandumnak az elkészítése, amelyben az erdélyi magyar polgári társadalom legjelesebbjei, élükön Márton Áronnal, arra a nagy felelősségre figyelmeztettek, amely azokat terheli, akik az erdélyi-kérdésről döntenek. **Memorandumuk** – az MNSZ Kiáltványával szemben – azt az álláspontot képviselte, hogy **Erdély ügyében** kérjék ki az erdélyi magyarság véleményét is. Róluk, **nélkülük ne döntsenek!**

Az erdélyi viszonyok kitünő ismerőjeként Demeter Bélának fontos szerepe volt a párizsi béketárgyalásokon résztvevő magyar küldöttség tevékenységében. Demeter Béla tisztában volt, azzal, hogy nem szabad felosztani Erdélyt, hogy legfeljebb az etnikai határok mentén szabad megvonni a határt Románia és Magyarország között. A párizsi béketárgyalások során ő következetesen, mindig a tényleges tárgyalási helyzet függvényében fogalmazta meg álláspontját a határokat illetően, de mindig maximálisan és a leghatározottabban szem előtt tartva a tényleges erdélyi és magyar érdekeket. Demeter Bélát külön is **foglalkoztatta a Székelyföld, illetve a kisebbségi sorba kerülő erdélyi magyarság jogi státusza.** Kezdeményező szerepe volt abban, hogy **készüljön el a Székelyföld autonómiájáról szóló tervezet,** és ha az nem valósulna meg, fogadtassanak el Romániával egy – a győztes nagyhatalmak garantálta – kisebbségi kódexet.

A párizsi béke 1947 februári aláírása után, a kommunista párt előretörése nyomán Demeter Bélát letartóztatták. Megpróbálták olyan vallomást kicsikarni belőle, amely a "reakciós" magyar emigráció negatív szerepéről kellett volna szólnon a béketárgyalások során. Az ÁVO négy hónapos vallatással sem tudott kiverni belőle semmit. Miután szabadon engedték az amúgy súlyosan beteg Demeter Bélát, **1951. március 15-én újból letartóztatta őt az ÁVO, majd "az örök barátság" és az internacionalizmus jegyében 1951. április 18-án kiadták a román hatóságoknak, ahol naprakész adatokkal rendelkeztek róla.** Romániában addigra már letartóztatták az erdélyi magyarság számos prominens személyiségét, így Márton Áront és társait, mint összeesküvő "magyar nacionalistákat". Valamennyiük, így Demeter Béla fő "bűne" is az volt, hogy a békeszerződés aláírása előtt Erdély hovatarozását illetően az identitásukhoz ragaszkodó erdélyi magyarok érdekeit képviselték.

Demeter Béla tragikus körülmények között, 1952 december 24-én, élete 43. évében, egy bukaresti börtönben, a kínzásokba belehalt. Rövid, de mozgalmas és áldozatos élettörténetében a legszomorítóbb, hogy őt azért büntették, mert a magyar állam tisztviselőjeként csakis a kötelességét teljesítette hazája és nemzete iránt. Mártírúma méltán kerül a Magyarság Láthatatlan Szellemi Múzeumába: örökségünk.

Dr. Vekov Károly, Kolozsvár